

แนวคิดเจตจำนงเสรีของฌอง ปอล ซาร์ตต์กับบุคคลในฐานะสามีและภรรยาใน พุทธปรัชญาเถรวาท*

Free Will of Jean Paul Sartre and Personhood as Husband and Wife in
Theravada Buddhist Philosophy

¹แม่ชีธรรมอริชฐาน พรบันดาลชัย และ พระมหาขวัญชัย กิตติเมธี

¹Maechee Thamattistan Pornbandalchai and Phramaha Khwanchai Kittimedhi

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

¹Corresponding Author. E-Mail: Kittimetee@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดเจตจำนงเสรี 2) เพื่อวิเคราะห์แนวคิดเจตจำนงเสรีกับบุคคลในฐานะสามีและภรรยาในพุทธปรัชญาเถรวาท บทความนี้ได้เขียนจากการทบทวนตำรา บทความ รายงานวิจัย ผลการศึกษาพบว่า มนุษย์มีเสรีภาพต่อการเลือก ขณะเดียวกันเมื่อมนุษย์จำเป็นต้องเลือกในฐานะสามีภรรยา ซาร์ตต์มองว่าสามีภรรยาเป็นเพียงสัญลักษณ์ของความรักระหว่างคนสองคน โดยผู้ชายเป็นสามีของผู้หญิง และผู้หญิงเป็นภรรยาของผู้ชายเท่านั้น แต่ความสัมพันธ์เหล่านี้ไม่ได้ยืนยันความจริงทางธรรมชาติที่ว่าเราจำเป็นต้องเกิดและตายตามลำพัง สถานะเหล่านี้ไม่เป็นอุปสรรคต่อการใช้เจตจำนงเสรีที่จะเลือกทำหรือเลือกปฏิเสธบนฐานความรับผิดชอบต่อการเลือกของตนเอง แง่คิดดังกล่าวเป็นการใช้เจตจำนงเสรี ผ่านแนวคิดแบบปัจเจกบุคคล โดยซาร์ตต์ไม่ได้สนใจสถานะสามีภรรยา ปัจเจกบุคคลจึงสามารถใช้เสรีภาพได้อย่างไม่มีขอบเขต ขณะที่พุทธปรัชญาเถรวาทมองว่าสถานะบุคคลในฐานะสามีภรรยามีเสรีภาพต่อการเลือกทำบางอย่าง ตามหลักทศ 6 แต่เสรีภาพนั้นเป็นการเลือกทำผ่านหน้าที่คือหน้าที่ที่สังคมกำหนด แม้เจตจำนงเสรีจะตั้งอยู่บนฐานแนวคิดแบบปัจเจกบุคคล แต่การเลือกนั้นก็จำเป็นต้องใส่ใจต่อความรับผิดชอบต่อสังคม ซึ่งเป็นการกำหนดท่าทีในการเลือกนั้นด้วยว่าควรหรือไม่ควร

คำสำคัญ: เจตจำนงเสรี; สถานะบุคคล; สามีและภรรยา; พุทธปรัชญาเถรวาท

Abstract

This article is to study: 1) the concept of the free will, 2) to analyze free will and personhood as husband and wife in Theravada Buddhist Philosophy. This article is written following a review of literature from various sources such as textbooks, articles, and research reports. In the research, it was found that the human has freedom of choice. When the man must choose in personhood as husband and wife, Jean Paul Sartre said that husband and wife are just symbol of two people who fall in love. There is meaning that the man is her husband

* Received November 16, 2019; Revised November 20, 2019 Accepted December 31, 2019

and the woman is his wife. In fact, all the relations aren't preserved reality of only being. The personhood isn't necessary to do or reject based on responsibility for own choices. In a viewpoint of free will, husband or wife has freedom to choose yourself. By the way, Sartre didn't focus to husband and wife because individuals can exercise freedom without boundaries. While Theravada Buddhist Philosophy views that husband or wife is free to choose something according to the sixth direction which is the social. If the free will is an individual concept, so the person must pay attention to social responsibility which determined by the attitude of the choice that we should do or not.

Keywords: Free will; Personhood; Husband and Wife: Theravada Buddhist Philosophy

บทนำ

เจตจำนงเสรี (Free will) ถูกนำมากล่าวถึงลักษณะของมนุษย์ที่สามารถเลือกทำได้โดยไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงคำสั่ง ซึ่งซาร์ตร์ (Jean Paul Sartre) พิจารณาเรื่องนี้บนฐานของอำนาจในการปฏิเสธสิ่งที่มนุษย์มี เพื่อให้มนุษย์สามารถเป็นไปได้ในสิ่งที่ตนต้องการโดยรวมถึงการเป็นอะไรที่เราคิดว่าเป็นไม่ได้ด้วย (Jean-Paul Sartre, 2003) การอ้างถึงแนวคิดดังกล่าวเป็นการพิจารณาถึงศีลธรรมแบบปัจเจก (Individual morality) ที่อาศัยตัวเราเป็นผู้เชื่อและทำบางอย่างด้วยตนเอง ซึ่งอาจนำไปสู่ปัญหาทางด้านศีลธรรมของสังคม (Social morality) ได้ว่าอะไรทำให้เราแน่ใจหรือมั่นใจได้ในว่าสิ่งนั้นถูกต้อง คำตอบที่ได้คือเราไม่มีทางแน่ใจได้เลย แต่สิ่งที่ซาร์ตร์สนใจคือการสร้างทางเลือกที่เป็นอิสระโดยปราศจากการพิจารณาถึงการเลือกนั้นว่าผิดหรือถูก (John K. Roth, 1988) การมีอิสระในการเลือกจึงเป็นสิ่งสำคัญในความเป็นมนุษย์

จากข้อพิจารณาดังกล่าวพุทธปรัชญาเถรวาทมองว่า เสรีภาพนั้นสะท้อนให้เห็นความมีอยู่ของตัวตนที่จะเป็นผู้กำหนดเสรีภาพในการเลือกทำกรรมด้วยเจตนา คือมนุษย์ยังต้องการเลือกทำบางอย่างบนฐานของกุศลหรืออกุศลอยู่ แม้มุมมองดังกล่าวนี้จะเข้ากันได้กับเรื่องของกรรมผ่านมโนกรรมที่พระพุทธองค์ทรงมุ่งถึงมากกว่าว่า “ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้ามีใจเป็นใหญ่ สำเร็จด้วยใจ ถ้าคนมีใจชั่ว ก็จะพูดชั่วหรือทำชั่วตามไปด้วย เพราะความชื่อนั้น ทุกข์ย่อมติดตามเขาไป เหมือนล้อหมุนตามรอยเท้าโคที่ลากเกวียนไป ฉะนั้น” ((มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)/ช.ศ. (ไทย) 25/1/23) โดยการพิจารณาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงสิ่งที่เลือกทำนั้นอยู่ในรูปแบบของการคิดไตร่ตรองด้วยคำว่า “ควร” เนื่องจากมนุษย์มีประสบการณ์บางอย่างที่มีมาแต่อดีตได้ ทำให้อาจรู้ตัวว่าอะไรควรทำหรือไม่ควรทำ (วิทย์ วิศทเวทย์, 2553) ซึ่งเมื่อเราพิจารณาแนวทางการทำบางอย่างว่าควรหรือไม่ควรทำนั้นก็ยังเป็นแบบปัจเจกอยู่ดี ในเมื่อสังคมมีเงื่อนไขของการตัดสินใจที่ดำเนินตามกฎซึ่งถูกระบุไว้ในฐานะเป็นเงื่อนไขของสังคม เช่นกฎหมายเป็นต้น ก็ถือว่าเป็นการทำด้วยเจตนาเช่นกัน แต่เป็นเจตนาซึ่งจะถูกพิจารณาผ่านการคิดที่สังคมยอมรับร่วมกันและไม่ใช่เป็นไปในแง่ของปัจเจก

เมื่อพิจารณาจากข้อพิจารณาข้างต้น จะพบว่า ในเมื่อมนุษย์แบบปัจเจกมาอยู่ร่วมกันตามเงื่อนไขของสังคมเกิดเป็นครอบครัวขึ้น ทำให้รูปแบบการปฏิบัติของตนเองเป็นไปตามกฎศีลธรรมทางสังคมไปด้วย เช่น ศีล 5 เช่นเดียวกับเมื่อมนุษย์อยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวก็ต้องมีการระบุถึงหน้าที่ของสามีภรรยา ซาร์ตร์พิจารณาเรื่องนี้ว่าเป็นการทำให้เกิดการกำหนดแนวคิดหรือสร้างความเชื่อที่ผิดให้ และทำให้ไม่มีใครสามารถหนีไปจากเงื่อนไขนี้ได้ แต่อย่าลืมนึกว่าคู่สามีภรรยาแม้จะแต่งงานกันแล้วก็ยังปรากฏให้เห็นว่ามีบางคนอกใจคู่ครองของตนเอง นั่นแสดงให้เห็น

เห็นว่ามนุษย์ไม่อาจหลบซ่อนตัวเองได้ เพราะมีความรู้สึกบางอย่างที่อยู่ภายในตัวเอง และการแต่งงานก็แค่ต้องการควบคุมสิ่งเหล่านั้นไว้เป็นเพียงการสร้างความพึงพอใจให้กัน โดยแท้จริงแล้วไม่อาจควบคุมได้จริง (Jean-Paul Sartre, 2003) การมีคู่จึงเป็นเพียงรูปแบบเท่านั้น แต่การมีเสรีภาพอยู่เหนือสิ่งเหล่านั้น

ในพุทธปรัชญาเถรวาทเองอธิบายถึงบทบาทหน้าที่ เช่น ทิศ 6 เพื่อบ่งถึงลักษณะของความเป็นสามภรรยา แต่กฎเกณฑ์เหล่านั้นได้ถูกกำหนดด้วยบทบาทหรือหน้าที่ทางสังคม เมื่อมีการตัดตัดสินใจแบบปัจเจกระหว่างสามภร่ายังคงมีอยู่และยังทำได้อย่างเป็นอิสระโดยไม่ต้องปรึกษากันได้หรือไม่ กรณีดังกล่าวนี้ทั้งชาร์ตส์และพุทธปรัชญาเถรวาทจะพิจารณาว่าบุคคลเหล่านั้นยังเป็นสามภรรยาที่ดีหรือไม่ เพราะหน้าที่ที่กำหนดให้กับสถานะสามภรรยาเป็นหน้าที่ซึ่งระบุไว้ในแง่บวกด้านเดียว อย่างเช่นสามีควรให้เกียรติภรรยาให้สมกับเป็นภรรยา คำถามคือหากสามีไม่ได้ทำตามหน้าที่นั้นเลย ภรรยาจะยังคงทำหน้าที่ของตนที่มีต่อสามีตามศีลธรรมแบบสังคมโดยไม่ต้องสนใจสิ่งนั้น หรือควรตัดตัดสินใจทำบางอย่างที่ตนเองต้องการได้ตามศีลธรรมแบบปัจเจก

บทความนี้จะได้พิจารณาเจตจำนงเสรีในการเลือกแบบชาร์ตส์และพุทธปรัชญาเถรวาทผ่านปัญหาเรื่องศีลธรรมแบบปัจเจกและศีลธรรมแบบสังคมโดยพิจารณาผ่านบุคคลในฐานะเป็นสามีและภรรยาเมื่อต้องประสบปัญหาในแง่ปัญหาทางด้านการเลือกระหว่างเสรีภาพของตัวเองกับหน้าที่ทางสังคมต่อไป

แนวคิดเรื่องเจตจำนงเสรี

1. แนวคิดเจตจำนงเสรีของฌอง ปอล ซาร์ตส์

เจตจำนงเสรี (Free will) คือ เจตจำนงที่ไม่ถูกกำหนดด้วยสิ่งใดสิ่งหนึ่งในการตัดสินใจเลือกกระทำหรือไม่เลือกกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (ราชบัณฑิตยสภา, 2060) ส่วนฌอง ปอล ซาร์ตส์ (Jean Paul Sartre) เชื่อว่ามนุษย์ถูกสาปให้มีเสรีภาพ (Man is condemned to be free) คือมนุษย์นั้นไม่ใช่มีเสรีภาพ แต่มนุษย์นั่นเองคือเสรีภาพต่อการเลือกตัดสินใจทำบางอย่าง (Jean-Paul Sartre, 2003) ซาร์ตส์จึงเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีเสรีภาพต่อการเลือกโดยไม่มีเงื่อนไขภายนอกมากำหนดอย่างเช่นวัฒนธรรมประเพณี และคำสอนทางศาสนาที่สอนเรื่องพระเจ้า เป็นต้น (Lawrence E. Cahoon, 1998) ดังเช่นคำสอนที่มีมาในรูปแบบคำสั่งหรือในเชิงอำนาจบังคับให้เลือก โดยซาร์ตส์มองว่ามนุษย์ควรให้ความสนใจกับการตัดสินใจเลือกทำเพื่อแสดงธรรมชาติและค้นหาศักยภาพของมนุษย์เพื่อให้รู้จักบางสิ่งบางอย่างด้วยตนเอง เช่นรู้จักความดีและความชั่วได้ด้วยตนเอง โดยไม่ต้องได้รับการแนะนำจากพระเจ้าหรือคำสอนทางศาสนา เพราะคำสอนทางศาสนาในขณะนั้นค่อนข้างมีมาในรูปแบบของคำสั่งให้เชื่อและต้องทำตามตรงนี้อาจเป็นเหตุผลที่ทำให้ซาร์ตส์เลือกปฏิเสธศาสนาและวัฒนธรรม เพราะซาร์ตส์ให้เหตุผลว่าความเจ็บปวดที่มนุษย์จะได้รับจากการตัดสินใจเลือกทำจะเป็นเครื่องมือตรวจสอบให้บุคคลนั้นไม่กระทำอย่างนั้นอีก พระเจ้าซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่อาจรู้ได้เลยว่ามีจริงหรือไม่และถ้ามีอยู่จริงพระเจ้านั้นก็ไม่สามารถช่วยแก้ปัญหาชีวิตที่มนุษย์เผชิญอยู่ในปัจจุบันได้ ซาร์ตส์จึงยืนยันว่ามนุษย์มีศักยภาพพอที่จะเลือกตัดสินใจทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้ด้วยตนเอง แต่ซาร์ตส์ก็มองเห็นปัญหาของการยืนยันเสรีภาพที่ตนเสนอว่าอาจนำไปสู่การอ้างถึงการเลือกทำด้วยเสรีภาพที่อยากจะทำอะไรก็ได้ตามใจชอบ

ซาร์ตส์จึงตอบปัญหาประเด็นนี้ว่าการใช้เสรีภาพตามที่ตนเสนอนั้นจะต้องมาพร้อมกับความรับผิดชอบต่อผลที่เราเลือกด้วยเช่นกัน เพราะเราไม่ได้อยู่คนเดียวในโลกยังมีสังคมและเพื่อนร่วมโลกที่เราจะต้องคำนึงถึง ซาร์ตส์จึงเสนอว่ามนุษย์สามารถเลือกได้ก็เพราะมีเจตจำนงที่จะตัดสินใจเลือก เมื่อมนุษย์มีการเลือกก็ย้อนกลับมาถามถึงความรับผิดชอบต่อการเลือกนั้น ซาร์ตส์จึงให้เหตุผลว่าถ้าไม่มีความรับผิดชอบ มนุษย์จะไม่มีจุดหมายเลย สิ่งที่เราเลือกเป็นตัวของเราเองผ่านความหมายของอัตตวิสัย ฉะนั้นการเลือกทำสิ่งดีไม่ใช่ว่าจะดีเฉพาะเราคนเดียวจะต้องดีกับทุกคนด้วย (Lawrence E. Cahoon, 1998) อย่างเช่นการฆ่ารับรู้ได้ด้วยกฎสากลว่าไม่ดีโดยประการทั้งปวง และการโกหกก็รับรู้ได้โดยสากลว่าเป็นสิ่งที่ไม่ดีไม่ควรทำเป็นต้น แต่ถ้าหากบุคคลใดเลือกโกหกก็ต้อง

ยอมรับผลของมัน คือความรู้สึกไม่สบายใจหรือความรู้สึกเจ็บปวดที่ตนจะได้รับ ชาร์ตซ์จึงบอกว่าความรู้สึกซึ่งเป็นผลจากการเลือกโกหกที่จะส่งผลให้บุคคลนั้นประสบนั้นแหละ จะเป็นสิ่งที่ทำให้เขาไม่ทำอย่างนั้นอีก นอกเสียจากว่าเขาจะหลอกตัวเองและปกปิดมันไว้ โดยที่ไม่พยายามจะแก้ไขด้วยการพูดความจริงในครั้งต่อไป การที่เรารับรู้ได้ด้วยความรู้สึกเหล่านี้ชาร์ตซ์จึงถือว่ามีความเป็นมนุษย์และเชื่อว่าทุกคนก็มีสิ่งเหล่านี้เหมือนกัน

ชาร์ตซ์จึงกล่าวว่ามีมนุษย์คือเสรีภาพ ความเป็นมนุษย์และการมีเสรีภาพเป็นสิ่งที่แยกออกจากกันไม่ได้ มนุษย์จึงเป็นสิ่งมีชีวิตประเภทเดียวที่สามารถทำตนเองให้ไม่เป็นสิ่งที่ตัวเองเป็นอยู่ เสรีภาพของมนุษย์แสดงออกให้เห็นชัดเจนในรูปแบบของความสามารถที่มีอยู่ในตัวมนุษย์โดยจะปฏิเสธไม่ยอมรับสิ่งหนึ่งสิ่งใดและปรากฏตัวให้เห็นในรูปแบบของความสามารถที่จะตัดสินใจเลือกมากกว่าในรูปแบบอื่น ชาร์ตซ์จึงเสนอทฤษฎีนี้ขึ้นมาเพื่อยืนยันว่ามนุษย์มีสิ่งนี้อยู่จริง คือภาวะอิสระต่อการเลือกกระทำ (Lawrence E. Cahoon, 1998) แต่มนุษย์จะเลือกใช้เสรีภาพหรือไม่ขึ้น ขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของตัวบุคคล สุดท้ายมันก็คือการเลือกอยู่ดี แน่แน่นอนว่าจากการยืนยันของชาร์ตซ์อาจทำให้มีคนมองว่าเป็นเสรีภาพในทางลบที่ทำให้มนุษย์เลือกทำอะไรก็ได้ตามอำเภอใจของตนเอง ชาร์ตซ์จึงเสนอว่าเสรีภาพหมายถึงความรับผิดชอบต่อการรังสรรค์ปั้นแต่งชีวิตของตนเองด้วยการแบกสังคมและโลก ความรับผิดชอบคือการยอมรับว่าตนเองเป็นผู้ทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดลงไปและเต็มใจรับผลการกระทำนั้น การใช้เสรีภาพด้วยความรับผิดชอบย่อมก่อให้เกิดการสร้างสรรคมากกว่าการทำลาย (พินิจ รัตนกุล, 2549)

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น แนวคิดเจตจำนงเสรีในความหมายของชาร์ตซ์ คือ การที่มนุษย์มีภาวะอิสระต่อการเลือกกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งทั้งกุศลและอกุศลด้วยตนเอง และมีอิสระต่อการเลือกปฏิเสธที่จะไม่ทำ ไม่ว่าจะเลือกทำอะไรต้องอยู่ภายใต้ของความรับผิดชอบต่อผลของการเลือกนั้นด้วย มาถึงตรงนี้เท่ากับว่าทฤษฎีเจตจำนงเสรีภายใต้เงื่อนไขที่ชาร์ตซ์อธิบายดูจะเข้ากันได้กับทฤษฎีกฎแห่งกรรมทางพระพุทธศาสนา คือมนุษย์ทุกคนมีเจตนาที่ดีหรือชั่วต่อการทำกรรมและต้องรับผิดชอบต่อผลกรรมของตัวเอง

แนวคิดเจตจำนงเสรีในทัศนะพุทธปรัชญาเถรวาท

พุทธปรัชญาเถรวาทมองว่าการเลือกทำบางอย่างที่จะส่งผลหนักหรือเบาขึ้น ขึ้นอยู่กับเจตนาหรือความตั้งใจเป็นหลัก เจตนาจึงเป็นตัวเริ่มต้นของกระบวนการกฎแห่งกรรม ซึ่งเกิดจากการเลือกกระทำของมนุษย์ที่อยู่บนฐานของความตั้งใจ มีความตั้งใจที่จะเลือก คิด พูด ทำอย่างใดอย่างหนึ่งอย่างเสรี ก็แสดงว่ามนุษย์มีเจตจำนงเสรีเช่นกัน (พระมหาพวงศักดิ์ สิริคุตโต, 2558) แต่การมีเสรีภาพนั้นสะท้อนให้เห็นความมีอยู่ของตัวตนที่จะเป็นผู้กำหนดเสรีภาพในการเลือกทำกรรมด้วยเจตนา คือมนุษย์ยังต้องการเลือกทำบางอย่างบนฐานของกุศลหรืออกุศลอยู่ แง่มุมดังกล่าวนี้ดูจะเข้ากันได้กับเรื่องของกรรมผ่านมโนกรรมที่พระพุทธองค์ทรงมุ่งถึงมากกว่าว่า “ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้ามีใจเป็นใหญ่ สำเร็จด้วยใจ ถ้าคนมีใจชั่ว ก็จะทำชั่วหรือทำชั่วตามไปด้วย เพราะความชื่อนั้น ทุกข์ย่อมติดตามเขาไป เหมือนล้อหมุนตามรอยเท้าโคที่ลากเกวียนไป ฉะนั้น” ((มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)/ขุ.ธ. (ไทย) 25/1/23) ดังนั้นเจตนาจึงเป็นกระบวนการเริ่มต้นที่อาจกล่าวได้ว่ามนุษย์มีเสรีภาพต่อการเลือกทำทั้งกุศลและอกุศลอย่างสมบูรณ์แบบ จากส่วนของเจตนาที่อาจถูกมองได้ว่ามนุษย์มีภาวะการเลือกทำอย่างอิสระด้วยการเลือกที่ประกอบไปด้วยความตั้งใจ โดยแ่งคิดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าเจตนาถูกขยายให้เป็นการเลือกคิดเลือกทำด้วยกุศลเจตนาและอกุศลเจตนา ซึ่งเราเรียกเจตนาว่าเป็นกรรมดังพุทธพจน์ที่ว่า “ ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวเจตนาว่าเป็นตัวกรรม บุคคลคิดแล้วจึงกระทำกรรมด้วยกาย วาจา ใจ ” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)/อง.ฉก. (ไทย) 22/63/577)

พุทธปรัชญาเถรวาทก็มองว่าการเลือกนี้เกิดขึ้นที่การคิด ในเมื่อการทำกรรมของบุคคลเกิดจากการคิดซึ่งสมมติฐานนี้ปรากฏอยู่ในเรื่องกฎแห่งกรรม วิธีการที่จะเลือกว่ามันเกิดจากความคิดก็เลือกได้จากตัวตนซึ่งมนุษย์อาจจะมีตัวตน เมื่อคนเราจำเป็นต้องเลือกก็เลือกผ่านการกระทำกรรม กรรมก็คือตัวตนซึ่งบอกถึงคนที่เลือกทำบน

ฐานของการ “เป็นผู้มีกรรมเป็นของตน เป็นผู้รับผลของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย ทำกรรมใดไว้ จะเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วก็ตาม ย่อมเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)/อง.ทสก. (ไทย) 24/5/355) โดยสถานะเหล่านี้ถูกอธิบายภายใต้คำว่าปัจเจกบุคคล เมื่อมนุษย์มีเจตนาในการทำกรรมและทำด้วยการอาศัยตนเลือกตนทำจึงเข้ากับคำว่า “ตนแลเป็นที่พึ่งของตน บุคคลอื่นใครเล่าจะเป็นที่พึ่งได้ เพราะบุคคลที่ฝึกตนดีแล้ว ย่อมได้ที่พึ่งอันได้โดยยาก” ((มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)/ช.ธ. (ไทย) 25/106/82) ตัวตนในที่นี้จึงถูกอธิบายผ่านการเลือกทำกรรมที่เป็นการใช้เสรีภาพตามแนวคิดแบบปัจเจกบุคคล (Individual concept) ซึ่งเป็นไปตามลักษณะที่แต่ละบุคคลจะพิจารณาการคิดไตร่ตรองด้วยคำว่า “ควร” เนื่องจากมนุษย์มีประสบการณ์บางอย่างที่มีมาแต่อดีตได้ ทำให้อาจรู้ตัวว่าอะไรควรทำหรือไม่ควรทำ (วิทย์ วิศทเวทย์, 2553)

เจตจำนงเสรีในพุทธปรัชญาเถรวาทจึงพิจารณาบนฐานของปัจเจกบุคคล แม้มีข้อกำหนดอื่นมารวมพิจารณาก็ตาม แต่ก็ยังเป็นเพียงเงื่อนไขที่สามารถถ่วงได้ เพราะพุทธปรัชญามองว่าแม้จะมีกฎเกณฑ์หน้าที่ทางศีลธรรมแต่ก็ไม่เคยบังคับกฎเหล่านั้นกับใครๆ ให้ปฏิบัติตาม แต่เป็นไปตามที่บุคคลนั้นจะพิจารณาและชั่งน้ำหนักด้วยประสบการณ์ที่มีมา ไม่ใช่จะตัดสินใจเลือกอย่างมีอิสระเสรีทั้งหมดแบบที่ชาตรีนำเสนอแต่อย่างใด

วิเคราะห์แนวคิดเจตจำนงเสรีกับบุคคลในฐานะสามีสามีและภรรยา

การกำหนดลักษณะตามหน้าที่ของบุคคลนั้นได้ถูกตัดสินผ่านเกณฑ์ที่สังคมเป็นผู้กำหนดหน้าที่ให้ เช่น ถ้าเราช่วยเหลือคนอื่นที่กำลังตกน้ำ นั้นไม่ใช่เพราะเราเชื่อในศาสนาว่าจะทำให้เราไปได้ไปเกิดบนสวรรค์ได้ แต่เป็นการเชื่อว่าเราสามารถพิจารณาผ่านตนเองได้ว่า “เรารักสุข เกลียดทุกข์อย่างไร ผู้อื่นก็เป็นเช่นเดียวกับเรา” ดังนั้นเมื่อเห็นคนตกน้ำก็แสดงออกถึงธรรมชาติบางอย่างที่มนุษย์ควรช่วยเหลือกันเมื่อเพื่อนมนุษย์ประสบความเดือดร้อน คนเราเมื่อทำดีต้องพิจารณาผ่านตนเองได้ว่าทำดีด้วยใจบริสุทธิ์โดยไม่ได้ผ่านความเชื่อใดๆ จะทำให้เรารู้จักสิ่งเหล่านี้ได้ด้วยตนเอง จากแนวคิดดังกล่าวจึงเป็นเหตุผลให้ชาตรีเชื่อว่ามนุษย์มีศักยภาพเพียงพอต่อการเลือกที่จะเชื่อหรือไม่เชื่อได้ด้วยตนเอง เขาจึงยืนยันหนักแน่นว่ามนุษย์ในฐานะสถานะบุคคล (Personhood) สามารถใช้เจตจำนงเสรีดังกล่าวภายใต้สถานการณ์ที่ต้องเผชิญกับปัญหาวิบัต (Dilemma) ที่มีความสัมพันธ์กับกฎเกณฑ์ทางสังคมได้ แนวคิดเจตจำนงเสรีของชาตรีจึงเป็นการเปิดพื้นที่ให้คนมีเสรีภาพต่อการเลือกมากขึ้น หรือแม้แต่พุทธปรัชญาเถรวาทเองก็พิจารณาผ่านเจตนาในฐานะเป็นการเลือกแบบปัจเจกบุคคลก็เพื่อเปิดพื้นที่ให้ผู้ใช้เสรีภาพเช่นกัน ผู้เขียนจะได้ศึกษาสถานะบุคคลในฐานะสามีสามี - ภรรยาในกรณีศึกษาต่อไป

1. บุคคลในฐานะเป็นสามีสามี - ภรรยา ในทัศนะของชาตรี

ชาตรีพิจารณาบุคคลในฐานะเป็นสามีสามีภรรยาว่าเป็นการทำให้เกิดการกำหนดแนวคิดหรือสร้างความเชื่อที่ผิดให้ และทำให้ไม่มีใครสามารถหนีไปจากเงื่อนไขได้ แต่อย่าลืมว่าคุณสามีสามีภรณานั้นแม้จะแต่งงานกันแล้วก็ยังปรากฏให้เห็นว่ามีบางคนนอกใจคู่ครองของตนเอง นั้นแสดงให้เห็นว่ามนุษย์ไม่อาจหลบซ่อนตัวเองได้ เพราะมีความรู้สึกบางอย่างที่อยู่ภายในตัวเอง และการแต่งงานก็แค่ต้องการควบคุมสิ่งเหล่านั้นไว้เป็นเพียงการสร้างคามพึงพอใจให้กันเท่านั้น ทั้งที่จริงแล้วไม่อาจควบคุมได้จริง (Jean-Paul Sartre, 2003) การมีคู่จึงเป็นเพียงรูปแบบ แต่การมีเสรีภาพนั้นอยู่เหนือสิ่งเหล่านั้น กรณีศึกษาสถานะสามีสามี - ภรรยา ผ่านวิถีชีวิตของมอง ปอล ชาตรี (Jean-Paul Sartre) กับซีโมน เดอ โบวัวร์ (Simone de Beauvoir) ที่ใช้ชีวิตคู่ในฐานะสามีสามี - ภรรยา

ซึ่งคำว่า สามีสามีภรณานั้นชาตรีได้พิจารณาในแง่ของความสัมพันธ์ที่ถูกระบุไว้ด้วยสถานะของความสัมพันธทางสังคมที่อ้างถึงว่า สามีสามีภรรยาเป็นสัญลักษณ์ระหว่างความรักของคนสองคน คือผู้ชายเป็นสามีสามีของผู้หญิง และผู้หญิงเป็นภรรยาของผู้ชายเท่านั้น แต่โดยแท้จริงความสัมพันธ์เหล่านี้ไม่ได้ยืนยันความจริงทางธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับการเกิด การตาย เพราะเราล้วนเกิดและตายคนเดียวทั้งนั้นไม่ได้สัมพันธ์กับคู่รักของเราแต่อย่างใด

(Jean-Paul Sartre, 2003) เขาจึงไม่ได้ให้ความสำคัญกับสถานะนี้ ชาร์ตว์กับซีโมนจึงเป็นเพียงคู่ครองโดยที่ทั้งสอง ก่อสัมพันธ์กันในขอบเขตของการทำงานเท่านั้น (บุญโชค พานิชศิลป์, 2019) เพราะชาร์ตว์ไม่ต้องการเปิดช่องให้ ศาสนาและกฎหมายเป็นผู้กำหนดกฎเกณฑ์ ซึ่งจะทำลายภาวะเสรีภาพของมนุษย์เมื่อประสบปัญหาที่ต้องเลือก เงื่อนไขเหล่านี้จะขัดขวางศักยภาพของการใช้เสรีภาพ ตลอดระยะเวลาที่ชาร์ตว์และซีโมนมีความสัมพันธ์กัน ชาร์ตว์ ไม่เคยใช้มิตรภาพบีบบังคับซีโมนให้ทำตามใจตน ไม่ว่าจะโดยตรงหรือโดยอ้อม จึงทำให้ซีโมนไม่เคยชินกับสภาพ ดังกล่าวในระยะแรกที่ต้องตัดสินใจเลือกและรับผิดชอบเอง (พินิจ รัตนกุล, 2549)

การตัดสินใจเลือกกระหว่างบิดามารดาของตนเองกับชาร์ตว์ จึงเป็นการตัดสินใจเลือกชีวิตสองรูปแบบ คือ ชีวิตประเภทหนึ่งเป็นชีวิตที่บิดามารดาของตนและคนทั่วไปยึดถือว่าเป็นชีวิตที่ดี คือชีวิตภายในกรอบของศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี ชีวิตอีกประเภทหนึ่งเป็นชีวิตที่อิสระเสรีมีลักษณะตรงข้าม ไม่ผูกติดกับศาสนาหรือวัตถุใด โดยชีวิตประเภทแรกซีโมนยอมรับว่าเป็นชีวิตที่ไม่ต้องยุ่งยากในการแสวงหาความหมายหรือคุณค่าให้แก่ชีวิตตน เพราะความหมายและคุณค่านี้วัฒนธรรมประเพณีและศาสนากำหนดไว้ให้แล้ว การปฏิบัติตามกรอบคำสอนศาสนา หรือวัฒนธรรมประเพณีจึงเท่ากับการทำชีวิตตนให้มีความหมายหรือคุณค่า แต่ซีโมนมองว่าชีวิตที่ดูเหมือนจะมั่นคง และปลอดภัยนี้เป็นชีวิตที่มีข้อจำกัดมาก ทำให้ชีวิตไม่สามารถเจริญเติบโตได้เต็มที่ตามศักยภาพที่มีอยู่ ซีโมนจึงเชื่อว่าชีวิตของเสรีภาพเป็นชีวิตที่ให้โอกาสจิตใจได้เจริญเติบโตเต็มที่ตามศักยภาพ เธอจึงเลือกชาร์ตว์และยอมให้บิดามารดาตัดตนออกจากครอบครัวและมรดกต่างๆ

จากรูปแบบที่ชาร์ตว์แสดงกับซีโมนนั้น เขาพยายามจะขยายให้เห็นผ่านเสรีภาพกับความรัก กล่าวคือ ความรักนั้นเกิดจากการที่ตัวเองแสดงการยอมรับสิ่งที่ตนเองเป็น เมื่อนำเสรีภาพกับความรักที่เกิดขึ้นระหว่างหญิง และชายจึงทำให้เห็นว่า เรากำลังพิจารณาถึงเสรีภาพของคนอื่นด้วย กล่าวคือ เมื่อเรารักย่อมต้องปรารถนาที่จะ ครอบครองเสรีภาพของอีกคนหนึ่ง แต่นั่นทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้นเพราะเราไม่อาจครอบครองเสรีภาพของผู้อื่นได้ ตลอดเวลา ทำให้ชาร์ตว์มองว่า “ผู้ที่กำลังชื่นชมในคำว่า ฉันรักคุณ ก็เพราะเขามองว่าตัวเขาเกี่ยวข้องกับคนรักนั้น อย่างมีเสรีภาพต่างหาก” (Jean-Paul Sartre, 2003) เพราะเมื่อเรามองเสรีภาพดังกล่าวผ่านคู่สามีภรรยาจะ พบว่า เสรีภาพระหว่างคน 2 คนนั้นนำไปสู่การลดทอนความรักที่แต่ละคนมีต่อกันได้ เช่นแรกคบกันเราอาจรักกัน และยอมรับกันได้ทุกอย่าง แต่เมื่อนานไปแต่ละคนอาจจะมีการทะเลาะกันและไม่ยอมรับกันได้ทั้งหมด ที่เป็นอย่าง นั้นเพราะเราไม่อาจครอบครองเสรีภาพของคนอื่นได้ตลอดเวลา เราจึงควรพิจารณาเสียใหม่ว่าความรักไม่ได้เป็น แบบนั้น บางครั้งเรารักมากและน้อยตามลำดับได้ตลอดเวลา ขณะเดียวกันก็อาจเห็นว่าความรักนั้นเป็นเรื่องไม่ แน่นนอนและเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา

ข้อพิจารณานี้จึงทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างชาร์ตว์และซีโมน มีลักษณะพิเศษแตกต่างจากความสัมพันธ์ ของชายหญิงทั่วไป ทั้งสองคนถือว่าความรักของชายหญิงเป็นเรื่องของคนสองคนเท่านั้น บุคคลที่สามไม่ว่าจะเป็น ผู้ใดก็ตาม ไม่ควรเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เพราะจะทำให้ความรักมีสภาพยุ่งยากซับซ้อนขึ้น ดังนั้นชาร์ตว์และซีโมนจึง ไม่ต้องการให้ความรักในลักษณะของการอยู่ร่วมกันของตนเปลี่ยนแปลงเป็นการแต่งงานที่เปิดโอกาสให้ศาสนาและ กฎหมายเข้ามายุ่งเกี่ยว จึงเป็นเรื่องของคนสองคนที่ตัดสินใจจะอยู่ด้วยกัน ส่วนบุคคลทั้งสองจะอยู่ด้วยกันนาน หรือไม่นานย่อมเป็นการตัดสินใจของคนทั้งสองเช่นเดียวกัน ทั้งสองจึงอยู่เป็นเพื่อนชีวิตกันเป็นระยะเวลายาวนานถึง 50 ปี ในระหว่างที่ใช้ชีวิตอยู่ด้วยกัน ทั้งสองฝ่ายต่างให้อิสระเสรีภาพแก่กันอย่างเต็มที่ ไม่พยายามเป็น “เจ้าของ” ของกันและกัน ทั้งสองเลิกรากันหลายครั้งต่างก็มีคนรักใหม่ แต่ทุกครั้งก็กลับมาอยู่ด้วยกันอีก ความสัมพันธ์ระหว่าง ชาร์ตว์กับซีโมนจึงเป็นความสัมพันธ์ของสองคนที่รักเสรีภาพมากจนไม่ยอมผูกมัดตัวเองเข้าด้วยกัน ไม่ว่าจะป็นวิธี ใด เช่น การแต่งงาน การมีลูกด้วยกัน (พินิจ รัตนกุล, 2549) ฉะนั้น การใช้ชีวิตคู่ในสถานะสามี -ภรรยาของทั้งสอง คนจึงมองว่าสิ่งที่ต้องการคือความสัมพันธ์ใกล้ชิดทางสติปัญญาและการเป็นเพื่อนชีวิตของกันและกัน ซึ่งทุกครั้งที่ เลือกทำบางอย่างก็จะต้องมาพร้อมกับความรับผิดชอบเสมอ

จะเห็นได้ว่า การใช้ชีวิตคู่ของชาร์ตซ์และซีโมนเป็นตัวอย่างของการแสดงออกถึงสถานะบุคคลที่พิจารณาผ่านสถานะสามี - ภรรยา ซึ่งเป็นสถานะที่กฎหมายหรือวัฒนธรรมตั้งขึ้นมาภายใต้เงื่อนไขทางสังคม แต่ในความสัมพันธ์ทั้งสองฝ่ายมีโอกาสตัดสินใจเองตลอดเวลา ชาร์ตซ์กับซีโมนจึงไม่เปิดช่องให้สถานะที่เรียกว่าสามี - ภรรยามีอิทธิพลต่อการใช้เสรีภาพและอาจจะเรียกว่าอย่างไรก็ได้ เช่น คู่คิด คู่ชีวิต คู่เที่ยว คู่กิ๊ก เป็นต้น ซึ่งทั้งสองมองว่าคำเรียกเหล่านี้ไม่ได้มีความหมายต่อการใช้ชีวิตคู่ของพวกเขาเลย ชีวิตคู่ของทั้งสองจึงมีอิสระต่อการเลือกทำบางอย่างบนฐานความเชื่อของตนเองอย่างเต็มที่ ฉะนั้นชีวิตคู่ของชาร์ตซ์กับซีโมนที่มองผ่านสถานะสามี - ภรรยา จึงเป็นการใช้เจตจำนงเสรีผ่านการเลือก

2. สถานะบุคคลในฐานะสามี - ภรรยา ในทัศนะพุทธปรัชญาเถรวาท

พุทธปรัชญาเถรวาทมองสถานะสามี - ภรรยาภายใต้เงื่อนไขบางอย่างที่สังคมกำหนดให้ว่าการที่จะเป็นสามี - ภรรยาที่ดี โดยพิจารณาจากเงื่อนไขที่เป็นไปตามกฎเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในทศ 6 คือ การกล่าวถึงหน้าที่ของบุคคลประเภทต่างๆ ที่เราต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันทางสังคมจุดทิศที่อยู่รอบตัว ได้แก่ มารดาบิดา ครูบาอาจารย์ บุตรภรรยา มิตรสหาย เป็นต้น แต่ในที่นี้จะพูดถึงเฉพาะทิศเบื้องหลัง คือ ภรรยาที่บอกถึงหน้าที่เพื่ออนุเคราะห์ต่อสามี และหน้าที่ของสามีเพื่อบำรุงภรรยา ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนสังคาลกถุหบดีบุตร ในสังคาลกสูตรไว้ว่า (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)/ที.ปา. (ไทย) 11/269/214) สามีพึงบำรุงภรรยาด้วยสถาน 5 ดังนี้

1. ยกย่องให้เกียรติสมกับฐานะที่เป็นภรรยา
2. มอบความเป็นใหญ่ในงานบ้านให้
3. ไม่นอกใจ
4. ไม่ดูหมิ่น
5. หาเครื่องประดับมาให้เป็นของขวัญตามโอกาส

ส่วนภรรยาได้รับการบำรุงฉะนี้แล้วยอมอนุเคราะห์สามีด้วยสถาน 5 ดังนี้

1. สงเคราะห์ญาติมิตรทั้งสองฝ่ายด้วยดี
2. จัดงานบ้านให้เรียบร้อย
3. ไม่นอกใจ
4. ขยันไม่เกียจคร้านในงานทั้งปวง
5. รักษาทรัพย์สมบัติที่หามาได้

จะเห็นได้ว่าจากหน้าที่ทั้ง 5 ข้อของสามีที่พึงปฏิบัติต่อภรรยา ปรากฏว่ามี 4 ข้อ คือ ยกย่องให้เกียรติสมกับฐานะที่เป็นภรรยา, ไม่ดูหมิ่น, มอบความเป็นใหญ่ในงานบ้านให้ และหาเครื่องประดับมาให้เป็นของขวัญตามโอกาส ทั้ง 4 ข้อดังกล่าวสะท้อนให้เห็นแง่คิดในเชิงของการทำหน้าที่เพื่อเกื้อกูลให้กับภรรยาที่ต้องอนุเคราะห์หรือทำตอบแทนต่อหน้าที่ฝ่ายสามี เพราะหากฝ่ายสามีไม่ทำหน้าที่ตามข้อดังกล่าวภรรยาที่ไม่สามารถอนุเคราะห์ต่อหน้าที่นั้นได้ ฝ่ายสามีจึงมีเสรีภาพต่อการเลือกทำหรือไม่ทำบนฐานของความรับผิดชอบต่อผลของการเลือกนั้นมากกว่าภรรยา เช่นกรณีสามียกย่องให้เกียรติภรรยาจึงทำให้ภรรยาสามารถสงเคราะห์ญาติมิตรได้ หรือข้อว่าสามีไม่มอบความเป็นใหญ่ในงานบ้านให้แก่ภรรยา ภรรยาที่ไม่อาจจัดงานบ้านให้เรียบร้อยได้เป็นต้น แต่หากสามีเลือกจะไม่ทำ ภรรยาแม้อยากจะทำก็ไม่อาจทำได้ กฎเกณฑ์นี้จึงเป็นกฎเกณฑ์ที่สามีต้องเลือกทำก่อน แต่ในหน้าที่ทั้ง 5 นั้น อาจมีข้อ 3 ที่ว่าไม่นอกใจ เป็นข้อที่มีอิสระซึ่งภรรยาจะเลือกทำได้ แม้ว่าสามีจะไม่ทำก่อนก็ตาม

พุทธปรัชญาเถรวาทพยายามจะชี้ว่าหน้าที่นั้นเป็นเรื่องของการกระทำต่อกันในฐานะบุคคลที่เกี่ยวข้องกันทางสังคมอันถือเป็นศีลธรรมที่ทุกคนต่างตอบแทนกัน โดยจำเป็นต้องอ้างถึงว่าใครควรทำต่อใครในฐานะก่อนและหลัง แต่หากพิจารณาในแง่ของปัจเจกจะพบว่า สามีกระทำต่อภรรยา ภรรยาทำต่อสามี การเลือกทำนั้นก็ยิ่งปรากฏ

ให้เห็นในข้อที่ 3 ระหว่างสามภรรยาอาจจะไม่มีใครคนใดคนหนึ่งเลือกจะนอกใจได้อย่างอิสระ และมีเพียงข้อเดียวที่สามารถพิจารณาได้ตามเจตจำนงเสรีของชาร์ตส์ คือ ข้อไม่นอกใจที่ภรรยามีเสรีภาพในการเลือก ซึ่งการเลือกทำตามหน้าที่ของสามี - ภรรยา ในทัศนะพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นไปในลักษณะของความเกื้อกูลให้อีกฝ่ายทำตอบโดยเริ่มต้นที่สามีก่อน และเพื่อยืนยันประเด็นวิเคราะห์นี้ผู้เขียนจึงขอยกตัวอย่างการเลือกทำบางอย่างด้วยการพิจารณาผ่านหน้าที่ฝ่ายสามีมาเป็นตัวอย่างสนับสนุน

กรณีศึกษาในข้อที่ 1 คือ **ยกย่องให้เกียรติสมกับฐานะที่เป็นภรรยา** ดังกรณีการเลือกทำบางอย่างของนายสุนนมาลาการ ซึ่งอาจไม่ได้พิจารณาถึงหน้าที่ของตนที่มีต่อภรรยา โดยพิจารณาจากข้อความในธรรมบทที่เขาคิดว่า “พระราชาทรงฆ่าเราเสียก็ตาม ชับไล่เสียจากแคว้นก็ตาม ก็พระราชานั้น แม้เมื่อพระราชทานแก่เรา พึงพระราชทานทรัพย์สักว่าเลี้ยงชีพในอัทธานี้” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)/ข.ธ. (ไทย) 24/53/453) เขาจึงเลือกถวายดอกมะลิแด่พระพุทธองค์ทุกๆ ที่ทุกๆ วันเขาได้ถวายดอกมะลิแด่พระราชาก็จากข้อความตรงนี้เป็นเครื่องยืนยันได้ว่านายสุนนมาลาการมีได้ยกย่องหรือให้เกียรติต่อภรรยาด้วยการสำนึกหรือนึกถึงภรรยาผ่านหน้าที่ข้อนี้ โดยสังเกตได้จากการคิดของเขาที่คิดผ่านการยอมรับผลเฉพาะตนเองเท่านั้น ซึ่งไม่ได้สนใจอีกฝ่ายว่าจะรับผลอย่างไรในแง่ของความสัมพันธ์กันในฐานะสามี - ภรรยา เมื่อเขาไม่ได้สนใจต่อหน้าที่ที่มีต่อภรรยา ภรรยาของเขาก็ไม่จำเป็นต้องเกื้อกูลต่อหน้าที่นั้นเช่นกัน แม้ภรรยาเองก็ไม่ได้คิดในหน้าที่ถ้าหากว่าจะเลือกปฏิบัติหรือไม่เห็นด้วยกับการกระทำของสามี เพราะภรรยา mong ว่าการปฏิบัติต่ออำนาจพระราชามีโทษมาก หลอนจึงเลือกปฏิบัติความเกี่ยวข้องกับสามีหลังจากนั้นเพราะกลัวถูกพระราชาลงโทษ แต่การเลือกของภรรยาก็มาจากฝ่ายสามีที่เลือกไม่ทำตามหน้าที่ดังกล่าวก่อน ฝ่ายสามีเองเลือกทำบางอย่างผ่านการคิดที่ละเอียดต่อการสำนึกถึงหน้าที่ที่มีต่อภรรยา ด้วยความเชื่อของตนเองที่เชื่อว่าสิ่งที่ตนเลือกนั้นดีที่สุด โดยไม่ได้สนใจถึงความสัมพันธ์ในแง่ของสามี-ภรรยาว่าจะต้องรับโทษร่วมกันอย่างไร จึงเป็นการใช้เจตจำนงเสรีแบบปัจเจกตามทัศนะของชาร์ตส์ ส่วนพุทธปรัชญาเถรวาทมองว่าเมื่อสามีไม่ได้ทำหน้าที่ตามข้อดังกล่าวให้เกิดขึ้นแล้ว ภรรยาจึงไม่จำเป็นต้องเกื้อกูลหน้าที่นั้นตอบ ภรรยาของนายสุนนมาลาการจึงมีเสรีภาพที่จะเลือกปฏิบัติต่อการกระทำของสามีเช่นกัน ด้วยการไปทูลต่อพระราชาวาตนไม่เกี่ยวข้องกับนายสุนนมาลาการในฐานะสามีอีกต่อไป

กรณีตัวอย่างที่ 2 **การเลือกทำบางอย่างในฐานะของปัจเจกบุคคล** กรณีพราหมณ์จูเฟกสาฎกที่ถวายผ้ากับพระพุทธองค์ ผ่านการคิดก่อนเลือกทำ ดังข้อความว่า “ถ้าตนถวายผ้าผืนนี้ไปนางพราหมณีและตนก็จักไม่มีผ้าสำหรับห่ม” จนล่วงเลยเวลาจากปฐมยามไปจนถึงปัจฉิมยามเขาจึงตัดสินใจถวายผ้าห่มผืนนั้นแด่พระศาสดาด้วยคิดว่า “เมื่อเรากำลังรบกับจิตที่มีศรัทธาและจิตที่มีความตระหนี่ ทำให้จิตที่มีความตระหนี่เจริญอยู่ เราก็จักไม่ได้ยกศรีษะขึ้นจากออบาย” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)/ข.ธ. (ไทย) 25/95/2) ซึ่งผ้าห่มผืนนั้นเป็นผืนเดียวกันที่ใช้ร่วมกับภรรยา จากตัวอย่างนี้เป็นเครื่องยืนยันที่สื่อให้เห็นได้ว่าพราหมณ์มีความสำนึกถึงหน้าที่ด้วยการให้เกียรติแก่ภรรยาเพราะการนึกถึงภรรยาในขณะที่คิดจะถวายผ่านการคิดในตอนต้นเป็นการแสดงถึงความคิดบางอย่างผ่านแนวคิดแบบสังคัมที่มีหน้าที่เป็นเกณฑ์ จากนั้นจึงตัดสินใจในตอนท้ายผ่านการเลือกแบบปัจเจก เมื่อภรรยาทราบภายหลังจากนั้นก็ร่วมอนุโมทนา จากตรงนี้จะมองได้ว่าเมื่อสามีทำหน้าที่ด้วยการให้เกียรติคือการนึกถึงภรรยา ก่อนตัดสินใจเลือก ฝ่ายภรรยาจึงต้องทำตอบแทนด้วยการให้เกียรติตอบด้วยคิดว่าสามีว่าอย่างไรก็ตามกัน กรณีนี้ฝ่ายจูเฟกสาฎกได้เลือกทำบางอย่างผ่านการคิดที่เป็นกฎเกณฑ์ภายใต้เงื่อนไขแบบสังคัมก่อน หลังจากนั้นจึงพิจารณาผ่านเสรีภาพแบบปัจเจกในตอนท้าย

จากข้อพิจารณาระหว่างชาร์ตส์กับพุทธปรัชญาเถรวาท เราจะพบว่ามีความเหมือนกันในการพิจารณาที่แยกกันชัดเจนระหว่างเสรีภาพของปัจเจกบุคคลกับสถานะบุคคลที่ถูกกำหนดโดยสังคัม สำหรับชาร์ตส์มองเสรีภาพบนฐานความรักเป็นการสร้างตัวตนที่เรียกว่า สามีและภรรยา ซึ่งสถานะดังกล่าวทำให้เรากลายเป็นสิ่งที่ถูกรัก (oneself be loved) ซึ่งการเป็นสิ่งถูกรักนั้นไม่ใช่ลักษณะตัวตนที่มีเสรีภาพ แต่ถูกควบคุมด้วยสิ่งอื่นอีกทีและถือว่าเป็นการ

สิ้นสุดโลกของปัจเจกบุคคลทันที (Jean-Paul Sartre, 2003) และจากข้อพิจารณาดังกล่าวชาร์ตริ่งจึงมองเสรีภาพว่าไม่เกี่ยวข้องกับสถานะบุคคลที่ถูกกำหนดขึ้นโดยสังคมแต่อย่างใด ขณะที่พุทธปรัชญาเถรวาทมีการพิจารณาทั้งในแง่เสรีภาพของปัจเจกบุคคลกับสถานะบุคคลไปพร้อมกัน กล่าวคือการมีเจตจำนงเสรีที่ถูกพิจารณาผ่านเสรีภาพในสถานะของสามีและภรรยาเป็นเรื่องราวที่อาจพิจารณาได้ว่าเป็นได้ทั้งถูกและผิด เพราะหากพิจารณาในแง่ของปัจเจกบุคคลก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าทุกคนยังมีเสรีภาพที่จะเลือกทำบางอย่างได้เต็มที่ ในขณะที่เมื่อมองผ่านสถานะบุคคลอาจถูกจำกัดไว้ด้วยเงื่อนไขที่สัมพันธ์กับการใส่ใจผู้อื่น เช่นเดียวกับหลักศีลธรรมทั่วไปที่คนทำอาจมีเจตนาในการทำดี แต่ผลที่ได้กลับทำให้คนอื่นเสียหาย เช่น กรณีที่นายสุนมาลาการถวายดอกไม้ แต่อาจมองข้ามผลที่จะเกิดขึ้นกับภรรยาด้วย เป็นการยอมรับแต่ผลจะเกิดกับตนเองเท่านั้นลืมนึกว่าผลนั้นอาจเกิดกับภรรยาได้ด้วย การตัดสินใจของนายมาลาการจึงเป็นเสรีภาพส่วนบุคคล แต่ขณะที่พุทธปรัชญาเถรวาทก็ยังยอมรับคนอื่นที่จะได้รับผลอย่างไรในการกระทำของตนเองด้วย จึงจำเป็นต้องพิจารณาทั้ง 2 อย่างนี้ไปด้วยกัน ดังข้อความว่า “มีความประพฤติเสมอกันทั้ง 2 ฝ่ายรักใคร่ ไม่คิดร้ายต่อกันทั้ง 2 ฝ่ายประพฤตินิยมในโลกนี้มีศีลและวัตรเสมอกัน (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)/อง.จตุ. (ไทย) 21/54/93) ฉะนั้น การตัดสินใจร่วมกันจึงเป็นการมองถึงเสรีภาพของตนเองและประโยชน์สำหรับคนที่อยู่รอบข้างเราไปด้วย

สรุป

การพิจารณาถึงเจตจำนงเสรีของชาร์ตริ่งคือการที่มนุษย์มีภาวะอิสระต่อการเลือกกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ขณะที่เจตจำนงเสรีในพุทธปรัชญาเถรวาทพิจารณาบนฐานของปัจเจกบุคคล แม้มีข้อกำหนดอื่นมาร่วมพิจารณาก็ตาม แต่ก็ยังเป็นเพียงเงื่อนไขที่สามารถงดเว้นได้ เพราะพุทธปรัชญามองว่าแม้จะมีกฎเกณฑ์หน้าที่ทางศีลธรรมแต่ก็ไม่เคยบังคับกฎเหล่านั้นกับใครๆ ให้ปฏิบัติตาม การเลือกตามนี้จึงมาจากการไตร่ตรองก่อนว่าควรทำหรือไม่ควรทำ เมื่อนำแนวคิดดังกล่าวมาพิจารณาร่วมกับบุคคลในฐานะสามีภรรยาทำให้พบว่า สามีภรรยาเป็นสถานะที่สังคมกำหนดให้ แต่ในความสัมพันธ์นี้ทั้งสองฝ่ายมีโอกาสตัดสินใจเองตลอดเวลา ชาร์ตริ่งไม่ได้สนใจเรื่องดังกล่าว แต่มองว่า ชีวิตคู่ไม่ได้เป็นไปตามรูปแบบธรรมชาติ ฉะนั้น ชีวิตคู่ควรมีอิสระต่อการเลือกทำบางอย่างบนฐานความเชื่อของตนเองอย่างเต็มที่เพื่อให้สอดคล้องกับความเป็นจริงตามธรรมชาติของมนุษย์ ซึ่งข้อพิจารณาที่ดูเหมือนว่าพุทธปรัชญาเถรวาทจะพิจารณาทั้งในแง่เสรีภาพของปัจเจกบุคคลกับสถานะบุคคลไปพร้อมกัน กล่าวคือแม้จะเป็นสามีภรรยากันแล้ว แต่ทั้งคู่ก็ยังคงมีเจตจำนงเสรีที่ถูกพิจารณาผ่านเสรีภาพในการตัดสินใจเช่นเดิม เพียงแต่จะต้องมีการพิจารณาในรายละเอียดยิ่งขึ้น คือ การพิจารณาไปถึงเงื่อนไขของการพิจารณาไตร่ตรองตามประสบการณ์ที่มีมาว่าอะไรควรหรือไม่ควร เช่นพิจารณาจากความสัมพันธ์กับการใส่ใจผู้อื่น เช่นเดียวกับหลักศีลธรรมทั่วไปที่คนทำอาจมีเจตนาในการทำดี แต่ผลที่ได้กลับทำให้คนอื่นเสียหาย การเลือกด้วยความรอบคอบจึงเป็นลักษณะของเสรีภาพที่พิจารณาผ่านจากสถานะของบุคคลในทัศนะพุทธปรัชญาเถรวาท

เอกสารอ้างอิง : References

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Thai Tripitakas*. Bangkok: MCU Press.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2556). *อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (2013). *Thai Atthakatha*. Bangkok: MCU Press.

- พระมหาพงศ์ศักดิ์ สิริคุตโต, บุญย นิลเกษ. (2558). การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องเจตนาของพุทธปรัชญาเถรวาทกับเจตจำนงเสรีของ ฌอง ปอล ซาร์ตร์. *วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา*, 6(2), 65-74.
- Phramaha Pongsak Sirikutto, Boon Nilaket. (2015). A Comparative Study of the Concepts of Cetana in Theravada Buddhist Philosophy and Free Will of Jean-Paul Sartre. *Journal of Buddhist Studies*, 6(2), 65-74.
- บุญโชค พานิชศิลป์. (2562). *ความเป็นสตรีนิยมของ 'ซีโมน เดอ โบวัวร์'*. Retrieved September 3, 2019, <https://themomentum.co/something-between-simone-de-beauvoir>.
- Panichsilk, B. (2019). *Feminism of Simone de Beauvoir*. <https://themomentum.co/something-between-simone-de-beauvoir>.
- พินิจ รัตนกุล.(2549). *ปรัชญาชีวิต ฌอง ปอล ซาร์ตร์*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: สามัญชน.
- Pinit, R. (2006). *Philosophy in Jean-Paul Sartre's Life*. 6th reprint. Bangkok: Samanchon.
- ราชบัณฑิตยสภา. (2560). *พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสภา*. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพมหานคร: สำนักงานราชบัณฑิตยสภา.
- The Royal Society. (2017). *Dictionary of Philosophy in English-Thai*. (5th ed.). Bangkok: The Office of the Royal Society.
- วิทย์ วิศทเวทย์. (2553). *ปรัชญาทรรศน์: พุทธปรัชญา*. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Visatavat, V. (2010). *Philosophy's Vision: Buddhist Philosophy*. Bangkok: Julalongkorn University Press.
- Jean-Paul Sartre. (2003). *Being and Nothingness: An Essay on Phenomenological Ontology*. London: Routledge Classics.
- John K. Roth. (1988). *The questions of philosophy*. California: Wadsworth.
- Lawrence E. Cahoon. (1998). *From-modernism-to-postmodernism an anthology*. Oxford: Blackwell Publisher.

